

אוגוסט 2021

”קו הרעב”

”קו הרעב” - העלות החודשית המינימלית הדרושה לקניית סל מזון בסיסי באחת מרשתות השיווק הזולות ביותר, על מנת להיות במצב של ביטחון תזונתי, בהתאם להמלצות משרד הבריאות.

מבדיקה שערך ארגון לתת לקראת ראש השנה, עולה כי:

- עלות סל המזון להבטחת התזונה הבסיסית הנדרשת לקיום מאוזן ותקין, עומדת על 3,186 ₪ לחודש למשפחה בת חמש נפשות ומהווה כ-30% מההכנסה נטו למשפחה בת 5 נפשות בה שני ההורים עובדים במשרה מלאה ומשתכרים משכורת מינימום.
- עלות סל חודשי בסיסי עבור זוג קשישים, עומדת על 1,074 ₪ לחודש, כדי לעמוד בהוצאה הנדרשת בהתאם לסל האלמנטרי המוצע על ידי משרד הבריאות. על זוג קשישים להוציא כמחצית מקצבת הזקנה שלהם על מזון בכדי להיות בביטחון תזונתי.
- משפחה החיה בעוני אינה יכולה לאפשר לעצמה לרכוש סל מזון מינימאלי ובוודאי לא סל הכולל מוצרים מדגנים מלאים, כל עוד אינם מוגדרים כמוצרים בפיקוח.

ביטחון תזונתי

ביטחון תזונתי מוגדר כמצב בו לכל בני האדם, יש כל העת, נגישות סדירה, פיזית וכלכלית, לכמות מספקת של מזון בריא ומזין, המתאים להעדפותיהם וצרכיהם התזונתיים, ומאפשר קיום חיים פעילים ובריאים (ארגון המזון והחקלאות של האו"ם).

לפי סקר ביטחון תזונתי שערך המוסד לביטוח לאומי ב-2018 (על נתוני 2016) נמצא כי 513,000 משפחות חיות באי ביטחון תזונתי (17.8%) מתוכן כמחצית 252,000 באי ביטחון תזונתי ניכר¹. ע"פ סקר החוסן האזרחי בתקופת הקורונה שערכה הלמ"ס בנובמבר 2020² נמצא כי 860,000 איש, המהווים 15%, העידו כי הם או אחד מבני ביתם צמצמו את כמות האוכל או הארוחות שהם אוכלים במהלך השבוע. ביולי 2020 שיעור זה היה גבוה יותר ועמד על 21% - כ-1,204,000. צמצום ארוחות הוא אחד הסממנים של אי ביטחון תזונתי.

מגפת הקורונה החריפה משמעותית את מצב אי הבטחון התזונתי. לפי סקר שערך ארגון לתת באוקטובר 2020, כחצי שנה לאחר פרוץ משבר הקורונה, בישראל חיות 656,000 משפחות (22.6%) באי בטחון תזונתי, מתוכן 286,000 באי ביטחון תזונתי חמור. הקורונה הציגה ביתר שאת, כי אי הביטחון התזונתי איננה תופעה השייכת רק למשפחות החיות בעוני חמור לאורך שנים, אלא יכולה להתרחש במשפחות שנמצאות מעל קו העוני או בסמוך אליו. ההוצאה על מזון היא גמישה יותר ולכן ניתן לצמצמה בקלות יחסית, שלא כמו הוצאות קשיחות דוגמת הוצאות דיור. בנוסף,

¹ לוח 4: רמת הביטחון התזונתי בכלל המשפחות, הנפשות והילדים באוכלוסייה (מספרים מוחלטים ואחוזים). סקר ביטחון תזונתי 2016, המוסד לביטוח לאומי, אוגוסט 2018. https://www.btl.gov.il/Publications/research/Documents/mechkar_127.pdf

² סקר החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה בקרב בני 21 ומעלה: ממצאים מהגל הרביעי של הסקר שנערך בנובמבר (2020) בצל המשבר.

הקיצוץ בהוצאה על מזון נתפס כמשמעותי פחות ובעל השפעה קצרת טווח. היום ברור יותר מתמיד כי לתזונה בריאה ומגוונת יש השפעה מכרעת על מניעת מחלות, התפתחות תקינה של ילדים, יכולת ריכוז בלימודים ועוד. הוצאות משקי הבית על מזון לפי סקר ההכנסות וההוצאות של הלמ"ס לשנת 2018 מראה כי ההוצאה הממוצעת בישראל על מזון ביתי (ללא אלכוהול) מהווה 14% בממוצע מכלל ההוצאות של משק הבית. אחוז זה הוא גבוה משמעותית בשני החמישונים התחתונים, כשבחמישון התחתון ההוצאה עומדת על 2,277 ₪ ומגיעה ל-21% מסך הוצאות משק הבית בהשוואה ל-10% בחמישון העליון.

לאור ההמלצות התזונתיות החדשות של משרד הבריאות (יוני 2020) וקשת המזון שהושקה (יוני 2021), ערך ארגון לתת בדיקה של העלות החודשית המינימלית הנדרשת לרכישת סל מזון בסיסי ובריא, הדרוש לקיום. עלות זו של סל מזון, אשר מספק את הצורך הבסיסי של משפחה להבטחת ביטחון תזונתי מייצגת את "קו הרעב", אשר נקבע בהתחשב בהרכב הגילים והמינים של משק הבית.

העקרונות העומדים בבסיס הרכבת הסל הינם:

1. התבססות על ההמלצות התזונתיות החדשות של משרד הבריאות (יוני 2020) וקשת המזון שהושקה (יוני 2021), בדגש על דגנים מלאים.
2. יצירת האפיון ע"פ מספר מנות מומלצות לפי גיל וטבלת קבוצות מזון וגודל מנות של משרד הבריאות.
3. נלקח המחיר הממוצע של כל מוצר מבין ארבע רשתות שיווק זולות, נכון ליולי 2021.
4. הסל מהווה דוגמה קונקרטיה למזונות זולים בכל קטגוריה - אין מטרתו להציע הלכה למעשה תפריט לחודש, אלא להוות סימולציה.
5. בכל קטגוריה תזונתית נבחרו המזונות הזולים ואו הנגישים ואו בעלי מכנה הצריכה הרחב ביותר.

ערן וינטרוב, מנכ"ל ארגון לתת: "הפער בין קו הרעב, שהוא ההוצאה הבסיסית הדרושה לקיום מאוזן ותקין, לבין ההוצאה בפועל על מזון של המשפחות העניות, ממחיש את בעיית אי הביטחון התזונתי שמפושטת בכל החברה הישראלית והוחמרה בתקופת המשבר הכלכלי כתוצאה ממגפת הקורונה. הדבר ממחיש את הצורך האקוטי בלקיחת אחריות ממשלתית על צמצום הבעיה והתחייבות שר הרווחה ח"כ מאיר כהן להקצות לשם כך 100 מיליון ₪ בבסיס תקציב המדינה, היא צעד משמעותי ומסר חשוב למאות אלפי המשפחות שחיות באי ביטחון תזונתי חמור ולמאות עמותות הסיוע וארגוני החברה האזרחית שקורסים תחת הנטל וממתינים שנים ארוכות למעורבות של הממשלה במאבק בעוני."

לתת LATET

קו הרעב למשפחה

סל מזון להבטחת ביטחון תזונתי - משפחה בת 5 נפשות

הסל נבנה לפי ההמלצות התזונתיות למשפחה בת 5 נפשות המורכבת מזוג הורים ושלושה ילדים בגילאי 6, 9 ו-12. המספרים בכל קטגוריה מייצגים את מספר המנות המומלצות ליום ע"פ משרד הבריאות. כדי להגיע להוצאה חודשית ההוצאה היומית הוכפלה ב-30.4 (מספר הימים הממוצע בחודש).

סה"כ	מוצרים עשירים בשומן	מזונות עשירים בחלבון		פירות	ירקות	דגנים מלאים	גיל+מין/סוג מזון
		חלבון מן החי וקטניות	חלבון חלבי				
	שמן קנולה, טחינה גולמית משומשים מלא	ביצים, עדשים אדומות, טונה וחזה עוף	חלב 3% שקית, גבינה אשל 3%	תפוח עץ, תפוז, בננה	עגבניה, מלפפון, גזר, פלפל אדום, בצל יבש	אורז מלא, כוסמת, לחם מחיטה מלאה	מזונות נבחרים בקטגוריה
17	1	3	1	2	3	7	ילד/ה בגיל 6
20.5	1.5	3	1	3	4	8	ילד/ה בגיל 9
28	3	4	2	4	5	10	ילד/ה בגיל 12
29	3	4	2	4	5	11	גברים 25-50
24	3	3	2	3	4	9	נשים 25-50
118.5	11.5	17	8	16	21	45	צריכה משפחתית
105 ₪	2.4 ₪	41.4 ₪	11.4 ₪	14.9 ₪	14.4 ₪	20.4 ₪	הוצא' יומית
3,186 ₪	71.7 ₪	1,257.4 ₪	347.8 ₪	452.0 ₪	437.6 ₪	619.8 ₪	הוצא' חודשית

- הסל מתבסס על מוצרי מזון חיוניים הנרכשים תכופות ואינו כולל תבלינים, קפה, תה, קינוחים, אגוזים, רטבים ועוד.
- התאמה של הסל מסיבות בריאותיות ו/או אידיאולוגיות, כגון: צליאק, אלרגיות שונות, טבעונות וכד' תגדיל את ההוצאה והתאמות אלה אינן כלולות בסל המוצע.
- אירועים מיוחדים כגון: ימי הולדת, מסיבות, חגים ועוד אינם באים לידי ביטוי בסל זה.

הוצאה על מזון בקרב המשפחות הנזקקות

ככל שהפער מקו הרעב (ההוצאה הנדרשת לסל מזון בסיסי) גדול יותר, כך מצב הביטחון התזונתי של משק הבית חמור יותר ומעיד על אי ביטחון תזונתי בדרגה גבוהה יותר. בנוסף, יש להסתכל על האחוז שתופסת ההוצאה על מזון מסך ההכנסה נטו (לאחר תשלום מיסים וקבלת קצבאות).

על פי סקר ההוצאות וההכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2018, ההוצאה על תצרוכת מזון ביתי ללא אלכוהול של החמישון התחתון עומדת על 2,277 ₪, פער של 909 ₪ מקו הרעב. ההוצאה מהווה 27% מההכנסות נטו של משק הבית לעומת 7% בחמישון העליון ו-11% בממוצע.

בעקבות הקורונה השתנה אורח החיים של משקי הבית לרבות הרגלי עבודה ולימודים וגדל משמעותית פרק זמן שהייה בבית. תמורות אלו הובילו לשינויים בצרכים ובהרגלי הצריכה וכתוצאה מכך למודיפיקציה בסכומי ההוצאות ובתמהיל שלהן.

לפי נתוני דו"ח העוני האלטרנטיבי של ארגון לתת לשנת 2020, סכום ההוצאה החודשית הממוצעת של משפחה נתמכת סיוע, עומד על 7,551 ₪. סכום זה גבוה ב-23% מסכום ההכנסה הממוצעת נטו שמסתכמת ב-5,104 ₪. **ההוצאה על מזון בקרב משקי בית אלו עומדת על 2,123 ₪ ומהווה 42% מההכנסה החודשית הממוצעת נטו ו-28% מסך ההוצאה החודשית, ההוצאה הגבוהה ביותר אחרי ההוצאה על דיור (2,204 ₪).** משפחות אלו למעשה נמצאות מתחת לקו הרעב, שהוגדר ע"י עלות סל המזון הבסיסי להבטחת תזונה הולמת. **הפער בין ההוצאה של משפחות אלו על מזון לבין קו הרעב עומד על 1,063 ₪, פער משמעותי המבטא את חומרת אי הביטחון התזונתי של משפחות אלו.**

כשעורכים השוואה בין נתוני ההוצאה וההכנסה של נתמכי הסיוע בשנת 2020 לשנת 2019³ ניתן לראות כי **ההוצאה החודשית הממוצעת על מזון בשנת 2019 הייתה 1,816 ₪ והיוותה 35% מההכנסה ו 26% מההוצאה. ההוצאה על מזון עלתה בשנים הללו ב- 17% בעוד שסך ההוצאות הכללי עלה בשנים הללו ב-9%, כל זאת בזמן שההכנסה בכלל קטנה ב-3% (מ-5,237 ₪ ל 5,104 ₪).**

בבואנו לבחון את קו הרעב יש להסתכל אפוא על הפער בין ההוצאה בפועל על מזון להוצאה הבסיסית הנדרשת, במקביל לבחינה של סך ההוצאה על מזון מתוך ההכנסות וההוצאות של משק הבית. ההסתכלות הכוללנית הכרחית במיוחד לאור השינויים בצריכה שחלו במהלך הקורונה בה בני המשפחה שהו לעיתים תכופות יותר בבית לאור סגירה של מוסדות החינוך, בידודים, חלי"ת ועוד. כך יכול להיווצר מצב בו הוצאות המשפחה על מזון גדלות ומתקרבות יותר לקו הרעב אך ההכנסה נותרת ללא שינוי ואף קטנה ומצב הביטחון התזונתי נותר ללא שינוי או אף מחריף.

³ במסגרת דו"ח העוני האלטרנטיבי 2020 נערך סקר בקרב 1,196 נתמכי סיוע וב-2019 בקרב 957 נתמכי סיוע.

לתת LATET

קו הרעב לקשישים

לפי דו"ח של בנק ישראל בשנת 2020⁴ חיו בישראל 927,196 קשישים בני 65 ומעלה, כמחציתם במשקי בית זוגיים, 18% מתוכם (166,895) משתייכים לחמישון התחתון.

עלות סל המזון הנדרש להבטחת התזונה הבסיסית לזוג קשישים, עומדת על 1,074 ₪.
קצבת הזקנה הבסיסית לזוג הינה 2,342 ₪ ו-1,558 ₪ ליחיד. **כדי לעמוד בעלות סל המזון, על זוג קשישים להוציא 46% מהקצבה, כמחצית המקצבה.**

זוג קשישים שאין לו הכנסות מפנסיה יתבסס על קצבת אזרח ותיק עם תוספת השלמת הכנסה שעומדת על 5,117 ₪ וליחיד 3,237 ₪. במידה והם רוכשים את סל המזון הבסיסי, הוצאתם על מזון תהיה 21% מסך הכנסתם. משפחות שבראשן עומדים בני 65+ הן 20.4% מכלל המשפחות באוכלוסייה והן מהוות 27.8% מהמשפחות החיות בעוני בישראל⁵.

על פי דו"ח העוני האלטרנטיבי של ארגון לתת לשנת 2020, 91% מהקשישים הנתמכים מעידים כי קצבת הזקנה אינה מאפשרת להם או מאפשרת להם באופן חלקי בלבד למלא את צרכיהם הבסיסיים למחיה בכבוד.

סל מזון להבטחת ביטחון תזונתי- זוג קשישים

סה"כ	מוצרים עשירים בשומן	מזונות עשירים בחלבון		פירות	ירקות	דגנים מלאים	גיל+מין/סוג מזון
		חלבון מן החי וקטניות	חלבון חלבי				
	שמן קנולה, טחינה גולמית משומשום מלא	עדשים אדומות, טונה וכרעיים	חלב 3% שקית, לבן, אשל 3%	תפוז, בננה	עגבניה, מלפפון, בצל יבש	אורז מלא, כוסמת, לחם מחיטה מלאה	מזונות נבחרים בקטגוריה
24	3	3	2	3	4	9	גברים 51 ומעלה
21	3	2	2	3	4	7	נשים 51 ומעלה
₪ 35	₪ 1.3	₪ 12.4	₪ 4.6	₪ 4.4	₪ 6.0	₪ 6.6	הוצא' יומית משפחתית
₪ 1,074	₪ 39.1	₪ 376.7	₪ 140.3	₪ 134.6	₪ 183.2	₪ 200.0	הוצא' חודשית זוג קשישים

⁴ חלק ד: קשישים בתקופת הקורונה <file:///C:/Users/olgab200/Downloads/chap-7-2021.pdf>

⁵ השנתון הסטטיסטי 2020, מכון ברוקדייל, <https://brookdale-web.s3.amazonaws.com/uploads/2020/09/shnaton-2020-internet-min.pdf>

[min.pdf](https://brookdale-web.s3.amazonaws.com/uploads/2020/09/shnaton-2020-internet-min.pdf)